

ENFLASYON İLE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ YAPISI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ARDL SINIR TESTİ İLE ANALİZİ: TÜRKİYE ÜZERİNE KANITLAR¹

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN INFLATION AND PRIVATE PENSION SYSTEM STRUCTURE WITH ARDL BOUND TEST: EVIDENCE ON TURKEY

Mehmet Mert TÜRK *

*Araştırma Makalesi / Geliş Tarihi: 09.04.2023
Kabul Tarihi: 30.09.2023*

Öz

Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) altında yatan temel mantık bireylerin refah düzeyini olası risk ve tehlikelere karşı garanti altına almaktır. Makroekonomi açısından değerlendirildiğinde ise BES, iktisadi büyüme sürecinde ihtiyaç duyulan fon kaynağını temin eden önemli bir tasarruf aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Uygulanış pratiği itibariyle uzun döneme yayılan yapısı, BES fonlarını enflasyonist tehditlere açık hale getirmektedir. Bu amaçla çalışmada 2018:01-2020:12 dönemi aylık verilerinden faydalanılarak enflasyon ve yatırıma ayrılan BES fonları arasındaki ilişki ARDL Sınır Testi ve Granger Nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Bulgular; enflasyondan yatırıma ayrılan BES fonlarına doğru olacak şekilde tek yönlü nedensellik ilişkisi varlığını ortaya koyarken, enflasyonda gerçekleşecek %1'lik artışı yatırım ayrılan BES fonlarını %0.3 oranında arttıracadığını göstermektedir. Dolayısıyla ulaşılan bu sonuç bireylerin enflasyon karşısında tasarruf kararlarını verirken BES'i güçlü bir seçenek olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Emeklilik Sistemi, Enflasyon, ARDL Sınır Testi

JEL Sınıflaması: J32, E31, C22

Abstract

The underlying principle of the Private Pension System (PPS) is to guarantee individuals' welfare against possible risks and hazards. From a macroeconomic perspective, PPS appears as an important savings tool that provides the necessary fund source in the economic growth process. However, its structure that extends over a long period of time makes IPS funds vulnerable to inflationary threats in practice. To achieve this goal, the relationship between inflation and IPS funds allocated to investment was analyzed using ARDL Bound Test and Granger Causality tests by utilizing monthly data from the period of 2018:01-2020:12. The findings indicate the presence of a one-way causality relationship from inflation to IPS funds allocated to investment, and a 1% increase in inflation will increase the PPS funds allocated to investment by 0.3%. Therefore, this result reveals that individuals see PPS as a strong option when making savings decisions in the face of inflation.

Keywords: Private Pension System, Inflation, ARDL Bound Testing

JEL Classification: J32, E31, C22

¹ **Bibliyografik Bilgi (APA):** FESA Dergisi, 2023; 8(3) ,669 -681 / DOI: 10.29106/fesa.1279893

* Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Turhal Uygulamalı Bilimler Fakültesi, mehmetmert.turk@gop.edu.tr, Tokat – Türkiye, ORCID: 0000-0002-0164-2131

1. Giriş

Sorumluluk duygusu ve gelecek kaygısı rasyonel insana ait duygu durumları olarak görölse de tarihsel olarak endüstri toplumuna geçişle birlikte toplumların tümünde ortak bir güdü haline gelmiş ve insanoğlunun temel beşeri özelliklerinden biri olmuştur. Değışen toplumsal yaşamın insanoğluna yüklediği ödev ve sorumluluklar, insanoğlunun taşıdığı güvenlik duygusuna ait parametrelerin de değışmesine yol açmıştır. Zanaat üretiminden makinalı üretime geçişin köprüsü olan manüfaktür üretimin yeni başladığı dönemlerde, geçimlik ücret temel parametreyken, günümüzde artık gelirden arttırılan ve geleceğe bırakılabilen tasarruf araçları insanları güvende hissettiren temel motivasyon olmaktadır. Bunun yanında, tıp dünyasının katkılarıyla yaşam süresinin uzaması ve çalışılamayacak fizyolojik ömrün aktif çalışma dönemine hemen hemen denk düşmesi, insanoğlunu geleceğe yönelik tedbir alma ve strateji belirleme zorunda bırakmaktadır. Kamu kaynak tahsis ve maliyeti açısından ele alındığında ise bir yandan dünya nüfusunun sürekli artması bir yandan bu nüfusun yaşlanarak ekonomilere katma değeri sunmaktan uzaklaşmış olması nedeniyle, hem politika yapıcılar hem de vatandaşlar yeni yol arayışına girmişlerdir. Bu da ortodoks sosyal güvenlik sistemlerinin yerine emeklilik ve sigorta sistemlerinde yenilikçi seçeneklerin doğmasına imkân tanımıştır.

Modern emeklilik sistemi, 1881 yılında Almanya'da Bismarck'ın sosyal refah sistemiyle başlamış ve 21.yüzyılda artık birçok ölkede örneklerine rastlanmaktadır (Hu ve Stewart, 2009, s. 2). Günümüzle kıyaslandığında oldukça basit kalan ilk özel emeklilik fonu, Avustralya'da 1862 tarihinde Bank of New South Wales girişimiyle oluşturulmuştur. American Express Company tarafından demiryolu taşımacılığı sektörü için 1875 tarihinde oluşturulan sistem ise özel emeklilik fon sisteminin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) örneğini oluşturmaktadır.

Ancak, özel emeklilik sistemi asıl ilerlemesini 1929 Büyük Bunalımı sonrası dönemde yaşanan ekonomik sıkıntılardan artçı etkileri olarak sayılabilecek tasarrufların erimesi, güven ortamının bozulması ve gelecek kaygısına dayalı toplumsal tahribatların artmasıyla sağlamıştır (Bayraktutan ve Şahin, s. 97). Sonrasında, ölkeler bu yaşananlardan etkilenerek sistemlerinde değışiklikler yapmış ve özel emeklilik sistemine geçiş hızlanmıştır. Tarihsel yapısına bakıldığında ilk örnekleri 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan programlar, temelinde endüstriyel işletmeler tarafından işçilere sağlanan emeklilik fırsatları şeklinde tasarlanmıştır. Özel emeklilik sistemi modern anlamda ilk örneklerini 1981 yılında Şili'de sergilemeye başlamış ve zamanla Latin Amerika ölkeleri genelinde eklektik şekilde genişlemesini sürdürmüştür. Daha sonra Dünya Bankası'nın da önerisiyle, özel emeklilik sistemi dünya genelinde uygulamaları olan kapsamlı bir sistem halini almıştır (Gunay ve Güneş, 2015, s. 248; Modigliani, Ceprini, ve Muralidhar, 1999, act 3).

Sistem, gelişmiş ve gelişmekte olan ölkelerde; ülkenin demografik ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak farklı işlerken, gelişmiş ölkelerde kendiliğinden, gelişmekte olan ölkelerde ise talebe bağlı olarak işletilmektedir (Polat ve Kekeç, 2017, s. 179). İsveç'le birlikte çağın gereklerine uygun seçenekler sunmaya başlayan bireysel emeklilik sistemi (BES), sırasıyla Avrupa ölkelerinin geneline yayılmıştır. 1990'lı yıllarda Latin Amerika ve Doğu Avrupa ölkelerinde gerçekleşen küresel piyasalara entegrasyon, kamu destekli bireysel emeklilik planlarındaki artışa şüphesiz ivme kazandırmıştır.

Özel emeklilik sistemlerinin parçası olan BES, kişilerin kendi başlarına bir emeklilik planı oluşturmalarına olanak tanıyan bir emeklilik sistemidir. Bu sistemde, bireysel emeklilik şirketleri veya fonları, yatırımcıların emeklilikleri için tasarruf etmelerine yardımcı olmaya yönelik farklı yatırım araçları sunmaktadır. BES'in bireylere kendi yatırım seçenekleri üzerinde kontrol imkânı tanınması, yatırımcılara asimetrik bilgi tehlikesine karşı tasarruflarını koruma şansı tanımaktadır. Kişisel tasarrufların dayandığı BES, sosyal güvenlik sistemi içinde büyük bir önem taşımakla birlikte, hali hazırda mevcut kamu sosyal güvenlik sistemiyle birlikte çalışarak, insanların düzenli olarak tasarruf etmelerini teşvik eden, emeklilikte yaşam standartlarının korunmasına ve uzun vadeli kaynaklardan oluşması hasebiyle ekonomik gelişme ve istihdam artışına yardımcı olmaktadır. Bu yönüyle BES kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı konumunu almaktadır.

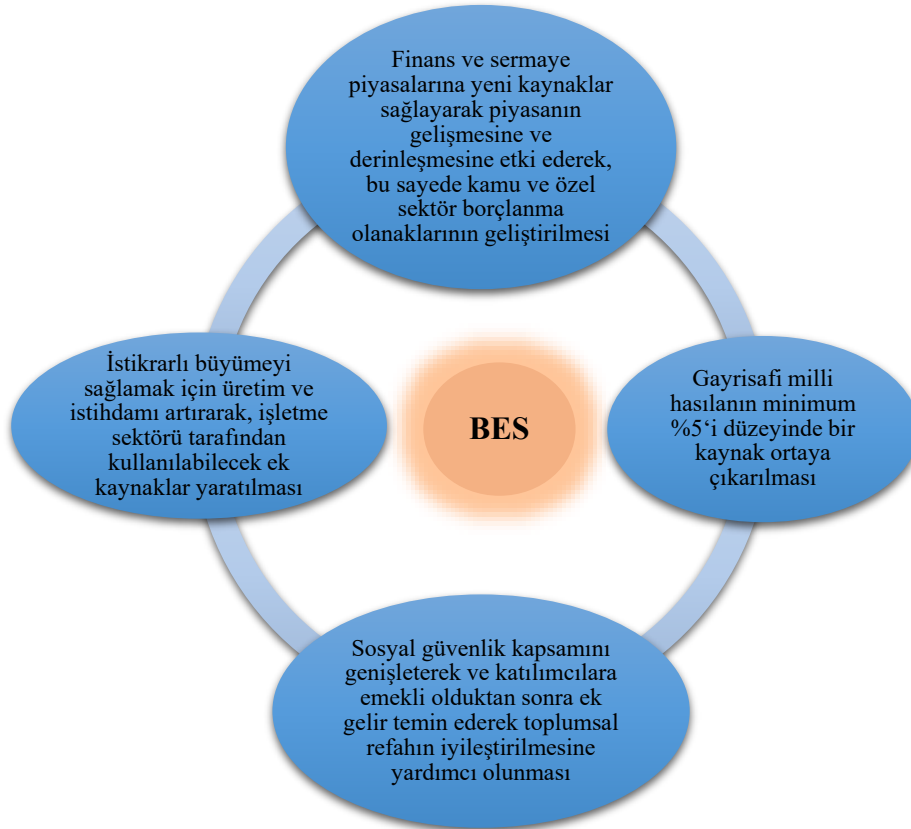
Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)'nun getirdiği tanıma göre BES; kişilerin emeklilik dönemlerinde ek gelir sağlamak için tasarlanmış bir özel emeklilik sistemidir. Bu sistemin sunduğu makroekonomik faydaların başında uzun vadeli birikimlerin yaratılmasına ve sermaye piyasalarının derinleşmesine sunduğu katkı gelmektedir. Birey ve hane halkı açısından bakıldığında ise bireylerin emeklilik dönemleri için tasarruf ve yatırım yapmalarını kolaylaştırarak, emeklilik dönemlerinde ek gelir elde etmelerine olanak tanımaktadır. Kamunun optimal kaynak kullanımını ve sosyal devlet ilkesi gereklerini gerçekleştirmesine sunacağı katkı ise kamu sosyal güvenlik sistemi yükünün azaltılması ve sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesi suretiyle vatandaşlarına sunacağı hizmet yelpazesinin genişlemesi olarak tanımlanabilmektedir. Tüm bunların yanında BES, önemli politika başarısı göstergelerinden olan istihdam konusunda da göz ardı edilemeyecek şekilde pozitif katkılar sunmaktadır (Sermaye Piyasası Kurulu, 2023).

20. yüzyılın sonlarına doğru dünya genelinde yaşlanan nüfus ve tıp alanındaki ilerlemeler nedeniyle beklenen yaşam süresi artmış bu da sosyal güvenlik sistemlerinde bir dengesizliğe yol açmıştır. Bu durum, dağıtım esaslı

sosyal güvenlik sistemleri üzerine önemli bir yük getirmektedir. Bu sorunu çözmek için emeklilik yaşı, emeklilik aylığına hak kazanma süresi gibi temel parametrelerin değiştirilmesi gerekmiştir. Ayrıca, finansal sorunların çözümü için fonlama temelli sistemlere geçilmesi gerektiği fikri de popülerliğini gittikçe arttırmaktadır. Bu tür uygulamaların öncül örnekleri Şili’de ortaya konmuş ve daha sonra birçok ülke için örnek teşkil ettiği bilinmektedir (Apak ve Taşçıyan, 2010, s. 122).

Tasarruf ve kaynak yaratımına sunacağı katkı açısından BES, iktisat yazınında da önemli bulunan konuların başında gelmektedir. İktisadi ekoller açısından özellikle tasarruf başlığında konu edilen sistemde; faiz, yatırım, harcama gibi başlıklarda ayrışan Klasik ve Keynesyen ekol, tasarrufa atfettiği önem bakımından uzlaşmış görünmektedir. Her iki görüş de tasarrufların yatırımları pozitif yönde etkilediği konusunda aynı fikirdedir (Budak, 2021, s. 515). Bu minvalde SPK (2023)’nın BES başlığında tasarrufların birikimi üzerine sıraladığı hedefler şu şekildedir (Sermaye Piyasası Kurulu, 2023):

Şekil 1. BES’in Tasarruflar Üzerinde Beklenen Faydaları

Kaynak: (Sermaye Piyasası Kurulu, 2023)

BES’in bir yandan bireylere üzerinde tam hâkimiyet kurabilecekleri bir tasarruf planı imkânı tanınması diğer yandan reel sektöre sunulabilecek ulusal fon kaynağı olabilme kabiliyeti, sistemin enflasyon karşısında taşıyabileceği esnekliği önemli kılan unsurlardandır. Zira enflasyon ve belirsizliğin tüketim ve tasarruf kararlarını etkilemesi, tasarruf ve enflasyon arasındaki ilişkiyi oldukça önemli hale getirmektedir. Türkiye gibi uzun yıllar yüksek enflasyona maruz kalmış ülkelerde, enflasyonun yıpratıcı etkisi oldukça belirgin olduğundan, özel tasarruflar genellikle yeterli kaynak sağlayamamakta dolayısıyla esneklik taşıyamamaktadır. Dolayısıyla enflasyonun tüketim-tasarruf sisteminde oluşturacağı baskınlık, BES fonlarının hacmini belirleyen önemli bir kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili yazınlar tarandığında bireysel emeklilik sistemi vasıtasıyla biriken fonlar ve fiyatlar genel seviyesi arasındaki ilişkinin literatürde göz ardı edilmiş olduğu ve alanda bir boşluğun olduğu tespit edilmiştir.

Bu nedenle çalışmada Türkiye’de BES fonları ile enflasyon arasındaki ilişkinin ölçülmesi amaçlanmış ve literatürdeki bu boşluğun doldurulmasına sunulacak katkı çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmuştur. Çalışmanın ilk kısmında Türkiye’de BES’in temel yapısı açıklandıktan sonra alanla ilgili yazınlara yer verilmiştir. Uygulama kısmında ise enflasyon değişkenini temsilen tüketici fiyat endeksi (2003=100) ile BES değişkenini temsil eden yatırıma yönlendirilen BES fon tutarları arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışmanın örneklem

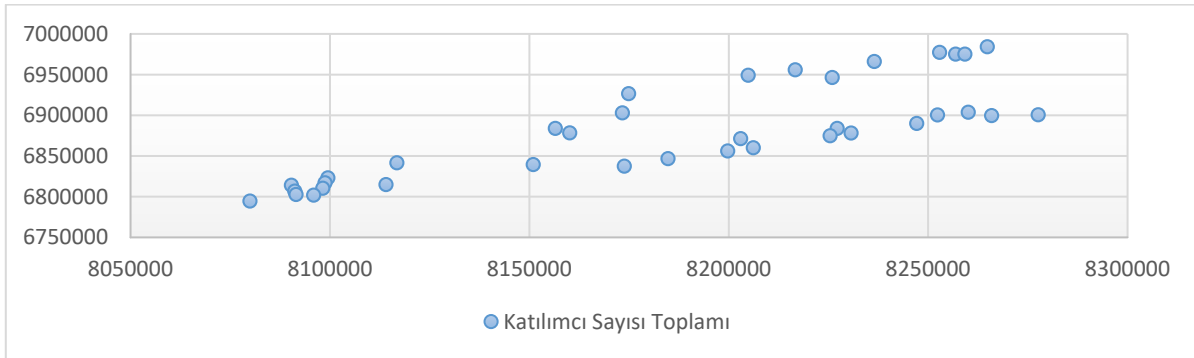
dönemi ise verilerin ulaşılabilirliği göz önünde bulundurularak 2018:01-2020:12 dönemine ait aylık veri setinden oluşturulmuştur.

2. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Ve Kavramsal Çerçevesi

Türkiye için BES tarihsel olarak incelendiğinde ilk olarak 1997-1999 döneminde Hazine Müsteşarlığı tarafından sosyal güvenlik reformu maksadıyla yapılan çalışmalar karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmalar, SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur güvenlik sistemlerinin birleştirilmesi yönünde olmuş ve bu doğrultuda hızla yasalalaştırma faaliyetlerine girişilmiştir. Aynı dönemde, özel emeklilik sistemine yönelik tasarılar gündeme alınmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde bireysel emeklilik komisyonu kurulmuştur. (İslamoğlu, Aziz, & Konak, 2020, s. 558). Özel emeklilik sistemi ise Türkiye’de SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur güvenlik sistemlerinin birleştirilmesi yönündeki sosyal güvenlik reformu çalışmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. TBMM’de kurulan bireysel emeklilik komisyonu tarafından hazırlanan "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu Tasarısı Taslağı" kanun olarak kabul edilmiş ve 2003’ten beri uygulanmaya devam etmektedir. Kanun, emekliliğe hak kazanıldığında birikimlerin gelir vergisi avantajlarından faydalanarak aylık maaş ya da toplu ödeme şeklinde geri alınabileceğini belirtmektedir (Seyfullahoğulları & Demirhan, 2016, s. 28).

BES Türkiye’de etkinlik ve katılımcı sayısının arttırılmasına yönelik düzenlemelerle mütemadiyen karşı karşıya kalmıştır. Bu amaçla 1 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe giren %25 devlet katkısı ve 1 Ocak 2017 tarihinde başlatılan otomatik katılım sistemi, bireysel emeklilik sektörünün gelişimi için önemli adımlardan biri olarak kabul edilmiş ve sektörde yaygınlaşma ve gelişmeyi hızlandırmıştır. (Küçükkirali ve Aydın, 2022, s. 290). Çalışmanın örneklem dönemi olan 1 Ocak 2018 ve 31 Aralık 2020 dönemine ait BES’e kayıtlı kümülatif “Sözleşme ve Sertifika Adedi” ve “Katılımcı Sayısının” gelişimi şekil 2’de verilmiştir:

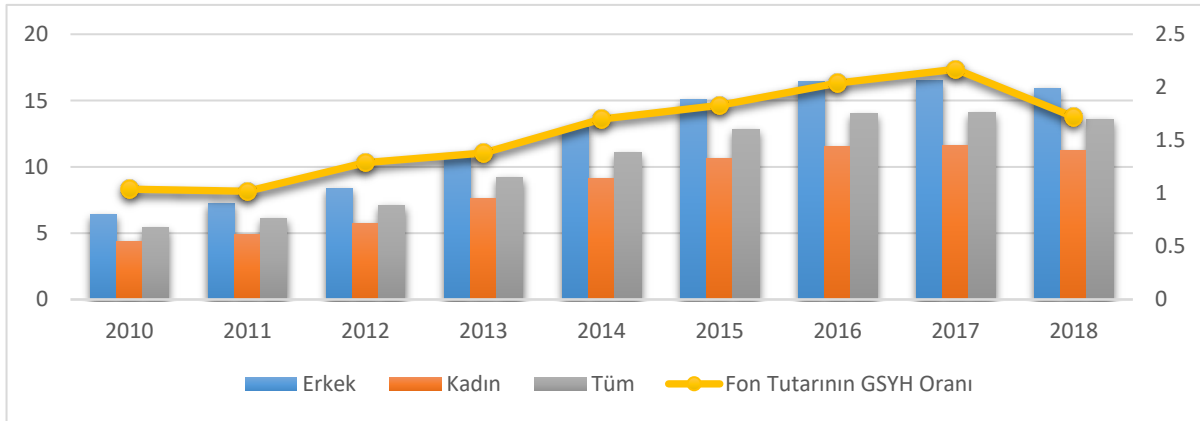
şekil 2. BES Sözleşme ve Sertifika Adedi İle Katılımcı sayısı

Kaynak: (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2023)

BES birçok akademik ve pratik araştırmada konu edildiği üzere topluluk yaşamında önemli bir etki yaratmaktadır. Sosyal güvenlik pratiği, ulusal ekonomi, sermaye piyasaları ve finans dünyası gibi alanlarda ciddi sonuçlar doğurmakla birlikte; oluşturduğu fonlar sayesinde uzun vadeli yatırım kaynakları temin ederek sermaye piyasalarının gelişmesine doğrudan etki etmiş ve iktisadi büyümenin destekleyicisi olmuştur. Türkiye’nin ekonomik anlamda resesyon yaşadığı 2018 yılına kadar BES fonlarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) üzerindeki katkısı yükselen trend içinde dikkat çekicidir. şekil 3, 2010-2018 yılları arasında BES’e katılan 18-56 yaş aralığındaki nüfusun toplam nüfusa oranının ve BES’teki fon tutarlarının yıllar itibarıyla GSYH’ye oranının karşılaştırmasını göstermektedir:

Şekil 3. Yıllar İtibariyle BES Katılımcı Sayıları Ve Toplanan Fonların GSYH Oranları

Kaynak: (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2023)

Türkiye’de BES için takip edilen pratik şu şekildedir; katılımcılar, sisteme en az on yıl boyunca katılmak ve 56 yaşını doldurmak şartıyla emekli olma hakkı elde ederler. Emekli olduktan sonra, katılımcılar ödemeyi toplu olarak alabilecekleri gibi yıllık gelir sigortası sözleşmesi ile aylık, üç aylık, altı aylık veya yıllık olarak da ödeme talep edebilmektedirler. Şirket, talep edilen ödemeleri yedi gün içinde yapmakla yükümlüdür. Talebe rağmen ödeme yapılmadığı takdirde, katılımcının son ay getirisinin iki katından az olmamak kaydıyla aylık temerrüt faizi uygulanmaya geçilecektir. Eğer katılımcı, emekli olduğu tarihten itibaren on yıl içinde birikimlerinin ödenmesi için talepte bulunmazsa, ödenecek tutar izleyen yılbaşından itibaren altı ay içinde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na aktarılacak ve iki yıl içinde sahipleri tarafından talep edilmediği takdirde Hazineye gelir olarak kaydedilecektir (Polat ve Kekeç, 2017, s. 183).

3. Literatür Taraması

BES ile alakalı literatür, ağırlıklı tasarrufların değerlendirildiği fonların performans ölçümüne yönelik ülke ekonomileri özelinde yoğunlaşmıştır. Yatırıma yönlendirilen BES fon tutarlarının makroekonomik göstergelerle etkileşimini inceleyen yazınlar ise literatürde sınırlı sayıda kalmaktadır. Örneğin kümülatif tasarruf stoku ve BES fonları ilişkisi ulusal tasarrufların BES fonlarına karşı verdiği tepkiye göre 2 farklı görüşte şekillenmiştir.

Katkının pozitif yönde olacağını savunan yazınlar arasında; Poterba, Venti, ve Wise (1996), Turgut (2021), Engen, Gale, Scholz, Bernheim, ve Slemrod, (1994), İmrohoroğlu, İmrohoroğlu, ve Joines (1998), Eren ve Genç İleri (2015), Yalçın ve Özel (2013)’in çalışmaları örnek gösterilebilmektedir. Bu çalışmalar; bireysel emeklilik sisteminin, tasarruf oranı, sermaye stoku veya bireylerin uzun vadeli refahı gibi kavramlar üzerinde etkisinin pozitif olacağını iddia etmektedir. Literatürde az sayıda olsa da aksini iddia eden çalışmalarda mevcuttur. Örneğin McCarthy ve Pham (2007), Attanasio ve DeLeire (2002), Venti ve Wise (1992), Bosworth (1992) ise çalışmalarında bireysel emeklilik fonlarının ulusal tasarrufların birikimi üzerinde ihmal edilebilecek bir etki yarattığını iddia etmişlerdir.

Makro ekonomik dinamiklerle BES etkileşimi üzerine inşa edilen az sayıdaki çalışmalardan biri olan İşseveroğlu ve Hatunoğlu (2012), SWOT analizi uyguladıkları çalışmalarında; sistemin şeffaf oluşu, vergi avantajı sağlanması, farklı portföy yapılarının oluşturulmasına imkan tanınması ve sermaye açığı olan ünitelere kaynak sağlanması konusunda isabetli oluşunu sistemin güçlü yanları olarak belirtmiştir. Bunun yanında Türkiye’de sigorta kültürünün yerleşmemiş oluşu, toplanan fonların portföy seçimlerinde muhafazakar davranılarak sermaye piyasaları yerine faiz enstrümanında değerlendiriliyor oluşunun, sermaye piyasalarının derinleşmesini güçleştirdiğini vurgulamış ve buna ek olarak sistemde kalma süresinin uzunluğu ve düşük gelir edinimi ihtimalinin bireye yüklenmesi olgularını sistemin zayıflığı olarak tespit etmişlerdir.

Budak (2021), 2010-2019 dönemi aylık verilerini kullandığı araştırmasında bireysel emeklilik fonları ve BİST Tüm endeksi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bootstrap Rolling Window testi kullanılarak yapılan analiz sonucunda, bireysel emeklilik fonlarından BİST Tüm endeksine doğru olan nedensellik ilişkisinin, aksi nedensellik bağına göre daha fazla zaman diliminde gerçekleştiğini saptamıştır.

Karataş ve Dalkiliç (2022) ise çalışmalarında 2015:01-2020:12 dönemi verilerini kullanarak TÜFE (Tüketici Fiyat Endeksi) oranları ile BES fonları etkileşimi araştırmışlardır. Analiz sonucu katılımcılardan elde edilen aylık fon getirileri ile enflasyon arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

Özer ve Gürel (2014) Türkiye’de BES’in bilinirliği ve devlet desteği katkısının sistem üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda BES’in toplum nezdinde bilinirliğinin oldukça düşük olduğu katılımın sınırlı kalmasının altında bireylerin ekonomik durumlarının etkili olduğu buna rağmen devlet desteği katkısının sisteme entegre olan bireyler üzerinde teşvik edici rol oynadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Çömlekçi ve Gökmen (2017) ise bireysel emeklilik sistemine katılımda demografik faktörler başta olmak üzere ne tür etkenlerin karar sürecinde etkili olduğunu tespit etmeye çalışmışlardır. Yapılan araştırma sonucunda, bireysel emeklilik sistemine katılımı etkileyen faktörlerin 4 ana kategoriye ayrıldığı belirlenmiştir: gelecek kaygısı, bilgi düzeyi, uzmanlık düzeyi ve yatırım ve güvence. Araştırmacılar ayrıca, bu faktörlerle demografik özellikler arasındaki ilişkiyi analiz ederek, gelecek kaygısı boyutunun farklı demografik gruplar arasında farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir.

Meral ve Arıcan (2020) tarafından yapılan araştırmada, otomatik katılım uygulamasının bulunduğu ülkelerdeki bireysel emeklilik fon büyüklüğü / GSYH oranını etkileyen faktörler dikkate alınarak ampirik analiz uygulanmıştır. Analiz sonucunda, otomatik katılım uygulamasının süresi ile fon büyüklüğü / GSYH oranı değişkenlerinde tespit edilen ilişkinin pozitif yönlü ve anlamlılığı yüksek bir etkileşim olduğu tespit edilmiştir.

Bayar ve Kılıç (2014) küresel finansal krizin Türkiye’deki etkisini bireysel emeklilik sistemi üzerinden incelemişlerdir. Araştırmaları sonucunda, kriz süresince bireysel emeklilik fonlarının net varlık değerindeki artış hızının azaldığı, hisse senedi ağırlıklı emeklilik fonlarının negatif getiriler sağladığı ve emeklilik yatırım fonlarının portföy dağılımında hisse senedinden tahvile bir kayma olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, bireysel emeklilik sistemine katılımcı sayısındaki artış hızının önemli ölçüde azaldığı da belirlenmiştir.

4. Metodoloji

4.1. Veri Seti ve Tanımlayıcı İstatistikler

Bireysel emeklilik sistemiyle yapılan anlaşmalar sonucu biriktirilen fonlar, farklı yatırım araçlarında değerlendirilir. Bu yatırım araçları arasında hisse senetleri, repo, bono, vadeli mevduat vb. seçenekler bulunmaktadır. Bu fonların tasarruf yatırım ilişkisi, ülke ekonomisine önemli katkılar sağlarken, fon havuzunun genişlemesi ve yatırıma yönlendirilen tutarların hacmi para piyasası dengeleri açısından da dikkatle izlenmesi gereken konulardan biridir. Bu amaçla çalışmada Türkiye’de BES fonlarından yatırıma yönlendirilen kısım ile enflasyon (TÜFE) arasındaki uzun dönemli ilişki ARDL (Autoregressive Distributed Lag Bound Test) sınır testi ile incelenmiş, Granger Nedensellik Analizi ile de değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi test edilmiştir. Çalışmada verilerin ulaşılabilirliği göz önünde bulundurularak örneklem dönemi 2018:01-2020:12 aylık veriler oluşturulmuştur. Analizde kurulan model (1) numaralı eşitlikte verilmiştir:

$$enf_t = \alpha_0 + \alpha_1 lneyf_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Değişkenleri simgeleyen kısaltmalar, açıklamalar ve veri kaynakları dâhil tanımlayıcı istatistikler Tablo 1’de verilmektedir. Modelimizde birinci fark operatörünü temsilen “d” simgesi kullanılmıştır. Ampirik sonuçlar Eviews 10 ve Gauss 21 paket programları yardımıyla elde edilmiştir. “eyf” değişkeni; örneklem zamanı dâhilindeki bireysel emeklilik fonlarından yatırıma kaymış tutarları ifade etmektedir ve logaritmik (lneyf) dönüşüme tabi tutularak analize dâhil edilmiştir. “enf” değişkeni ise enflasyonu temsil eden 2003=100 tüketici fiyat endeksidir.

Tablo 1. Değişkenlere Ait Açıklamalar Ve Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Açıklama	Kaynak	Ortalama	Ortanca	St.Sapma	Eğiklik	Basıklık	Jarque-Bera
lneyf	BES katılımcılarından elde edilen fon tutarları	Emeklilik Gözetim Merkezi	0.019609	0.016830	0.020206	0.301085	3.511891	0.936961 (0.625953)
enf	TÜİK 2003=100 fiyat endeksi	Türkiye İstatistik Kurumu	0.074444	0.045000	1.999679	0.180469	6.320148	4.340309 (0.114160)

Kurulan ampirik model 36 gözlemden oluşmaktadır. Tanımlayıcı istatistiklere göre; bir serinin medyan ve ortalama değerleri birbirine yakın olduğunda, bu serinin normal dağılıma sahip olma olasılığının yüksek olduğu ifade edilmektedir. Jarque-Bera testi ise normal dağılımın kontrol edilmesinde kullanılan diğer bir yöntemdir. Bu testte; 0.05'ten büyük olan Jarque-Bera olasılık değerleri, değişkenin normal dağılıma sahip olup olmadığının bir başka göstergesidir. Tüm bu göstergelere bakıldığında modelimizdeki değişkenlerin normal dağılıma sahip olduğu görülmektedir.

4.2. Ekonometrik Yöntem ve Ampirik Bulgular

Analizin ilk kısmında, serilerin durağanlık derecelerinin (birim kök araştırması) belirlenmesi amacıyla Augmented Dickey-Fuller (1979, 1981) ve Phillips ve Perron (PP) birim kök testleri uygulanmıştır. Birim kök araştırmasının ardından eşbütünlük ilişkisinin varlığı, ARDL sınır testi metodu ile analiz edilmiştir. Üçüncü adımda ise kurulan modeldeki nedensellik ilişkileri Granger nedensellik testi vasıtasıyla araştırılmıştır.

4.2.1. ADF ve PP Birim Kök Testleri

ADF (Augmented Dickey-Fuller (1979, 1981)) ve PP (Phillips-Perron (1988)) testleri serilerin durağanlığını test etmek için tercih edilen birim kök testleridir. Modelde sahte regresyonun varlığı t ve f istatistiklerinin anlamlılıklarını kaybettireceğinden, önlem olarak ilk adımda değişkenlerin durağanlık testleri ile birim kök taşıyıp taşımadıkları incelenmiştir. Serilerin trend içerip içermemesine bağlı olarak, ADF testine ait eşitlik üç farklı şekilde formüle edilmiştir.

ADF regresyon modeli aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir (Enders ve Granger, 1998, ss. 305-309):

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta Y_{t-i} + \beta t + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 trend + \alpha_2 Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4)$$

Durağanlık testi için ADF ve PP testleri kullanılarak üç farklı model analiz edilmiştir: sabitli, sabitli ve trendli, sabitli-trendsiz. Regresyon denkleminde Y, durağanlık testi yapılan değişkeni ifade ederken, Δ birinci derece fark operatörünü ve ε hata terimlerini temsil etmektedir. Gecikmelerin regresyon denklemindeki yeri, Schwarz bilgi kriteri kullanılarak belirlenmiştir.

Phillips ve Perron (1988) “PP” testi ise ADF testi ile birlikte kullanılarak yüksek derecedeki korelasyonu kontrol etmek için geliştirilmiştir. Hata terimleri konusundaki sınırlayıcı varsayımlara yer vermeyen PP testi, hata terimlerinin bağımsızlığı, zayıf bağımlılık ve heterojen dağılım gibi özellikleri dikkate almaktadır. PP yöntemi için kullanılan denklemler eşitlik (5) ve (6)’da verilmiştir.

$$Y_t = \alpha_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (5)$$

$$Y_t = \alpha_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \beta_2 \left(t - \frac{T}{2} \right) + \varepsilon_t \quad (6)$$

(5) ve (6) numaralı eşitlikler sırasıyla sabitli ve sabitli-trendli modelleri simgelemektedir. Bu modele göre, Y_t test edilen değişkeni, α_0 sabit terimi, t trendi, T gözlem sayısı ve ε_t hata terimini ifade etmektedir. Modelde teste tabi tutulacak değer β_1 ‘dir. ADF yöntemindeki yöntemle hesaplanan değer, yine aynı şekilde MacKinnon kritik tablo değeriyle karşılaştırılır ve serinin durağan olup olmadığı belirlenmektedir. PP birim kök testi, ADF testi ile aynı hipotezler ve karar kriterlerini kullanmaktadır. ADF testinde olduğu gibi, PP birim kök testinin test istatistiği, MacKinnon kritik değerinden mutlak değer olarak küçükse, zaman serisi durağan değildir anlamı ortaya çıkmaktadır. Ancak test istatistiği; MacKinnon kritik değerinden mutlak değer olarak büyükse, birim kök barındırmadığına ve H_0 hipotezinin reddi yönünde karar verilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Tablo 2, değişkenlerin ADF ve PP test sonuçlarını ayrıntılı olarak göstermektedir:

Tablo 2. ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları

		<i>ADF Testi</i>		
Değişkenler		Sabit–Trend yok	Sabit	Sabitli–Trendli
enf	DÜZEYDE	-0.163487 (0.6198)	-1.577471 (0.4829)	-2.005820 (0.5774)
Ineyf		5.845079 (1.0000)	1.377330 (0.9985)	-1.759711 (0.7031)
Δ (enf)	1.FARK	-4.475991*** (0.0000)	-4.416336*** (0.0013)	-4.433412*** (0.0064)
Δ (Ineyf)		0.171672 (0.7289)	-6.379248*** (0.0000)	-7.033938*** (0.0000)
		<i>PP Testi</i>		
Değişkenler		Sabit–Trend yok	Sabit	Sabitli–Trendli

enf	DÜZEYDE	-0.267293 (0.5828)	-1.622426 (0.4611)	-1.756785 (0.7045)
lneyf		5.898231 (1.0000)	3.264833 (0.9947)	-1.701628 (0.7298)
Δ (enf)	1.FARK	-4.305292*** (0.0001)	-4.255408*** (0.0020)	-4.296742*** (0.0088)
Δ (lneyf)		-3.666670*** (0.0006)	-6.384732*** (0.0000)	--9.851414*** (0.0000)

Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 seviyesinde anlamlılık düzeyini göstermektedir. Gecikme sayıları Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. "Δ" birinci farkı operatörünü temsil etmektedir

Tablo 2'deki ADF ve PP test sonuçları değişkenlerin düzeyde (I(0)) durağan olmadığını göstermektedir. Birinci fark düzeylerine (I(1)) bakıldığında ise değişkenlerin birim kökten arındığı görülmektedir. Bu da serilerin birinci dereceden bütünleşik olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla analizin devamında değişkenler I(1) değerleriyle (dlneyf ve denf) modele dâhil edilecektir.

4.2.2. ARDL Sınır Testi

ARDL sınır testi yaklaşımı, analizde yer alan değişkenlerin I(0) veya I(1) olması durumuna bakılmaksızın kullanılabilirdiği için oldukça esnek (Pesaran, Shin, ve Smith, 2001, s. 290). Ayrıca uzun dönem istatistiklerinin tutarlı ve sapmasız olması ile birlikte özellikle küçük örneklerde uygulanabilirliği bu metod için diğer bir önemli tercih sebebidir (Narayan & Narayan, 2006). Dolayısıyla bu çalışmada ARDL sınır testi yöntemi kullanılacaktır. Bu test için değişkenlerin durağanlık düzeyleri kısıt olmasa da modelimizde ki serilerin I(2) olma ihtimaline karşılık durağanlık sınıması ile birim kökten arınma düzeyleri tespit edilmiştir.

Sınır testi yaklaşımına ilk olarak kısıtlanmamış hata düzeltme modeli (Unrestricted Error Correction Model-UECM) oluşturularak başlanır. Ardından, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gecikmelerine F testi uygulanır ve test istatistiği üst kritik değeri aştığında, kısa ve uzun dönem katsayıları Wald testi (F istatistiği) ile tahmin edilebilecektir.

$H_0 : \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1 : \beta_1 \neq \beta_2 \neq \beta_3 \neq \beta_4 \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

ARDL sınır testi, belirlenen alt ve üst sınırlar arasındaki hesaplanan F istatistiği ile Pesaran vd. (2001) tarafından türetilen asimptotik anlamlılık düzeyleri karşılaştırarak gerçekleştirilir. Eşbütünleşme ilişkisi varlığına dair getirilecek yorumda F istatistiğine getirilecek yorumlar şu şekildedir;

- F istatistiği alt sınırdan küçükse (sıfır hipotezi reddedilemez), değişkenler arasında eşbütünleşme yoktur,
- F istatistiği üst sınırdan büyükse (sıfır hipotezi reddedilir), değişkenler arasında eşbütünleşme vardır,
- F istatistiği alt ve üst sınırlar arasında ise, değişkenler arasındaki ilişki hakkında sonuca varılamaz.

Kritik sınırlar, I(0) ve I(1) değişkenlerine göre belirlenir. ARDL modeli denklemini ise şu şekildedir:

$$\phi(L, p)Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \beta_i(L, q_i)X_{it} + u_t \quad (7)$$

denklemdaki;

$$\phi(L, p) = 1 - \phi_1 L^1 - \phi_2 L^2 - \dots - \phi_p L^p \quad (8)$$

$$\beta_i(L, q_i) = \beta_0 L^0 + \beta_{i1} L^1 + \beta_{i2} L^2 + \dots + \beta_{iq} L^q, \quad i=1, 2, \dots, k \quad (9)$$

Eşitliği ile gösterilir ve α_0 sabit katsayı; Y_t bağımlı değişken; X_t açıklayıcı değişken ve L gecikme operatörünü temsil eder.

$$Y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \beta_i X_{it} + \varepsilon_t \quad (10)$$

Uzun dönem ilişkiyi veren katsayıların tahmini için μ ve β uzun dönem ilişki katsayılarının regresyon denklemleri ise eşitlik (11)'de verilmiştir:

$$\hat{\mu} = \frac{\alpha_0}{1 - (\phi_1 + \phi_2 + \dots + \phi_p)}, \quad \hat{\beta} = \frac{\beta_{i0} + \beta_{i1} + \beta_{i2} + \dots + \beta_{iq}}{1 - (\phi_1 + \phi_2 + \dots + \phi_p)} \quad i=1, 2, 3, \dots, k \quad (11)$$

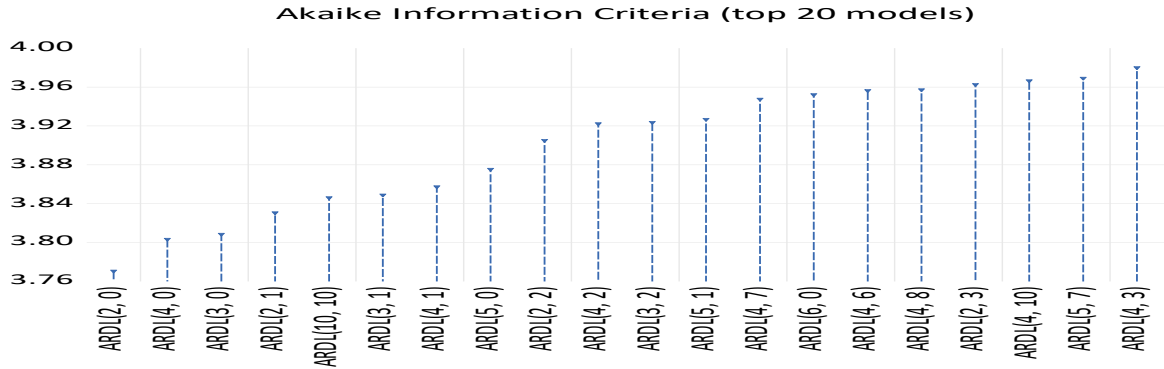
Analizde kullanılan ARDL modeli eşitlik (12) ve (13)'de verilmiştir:

$$\Delta enf_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^n \alpha_{1i} \Delta enf_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{2i} \Delta lneyf_{t-1} + \alpha_3 enf_{t-1} + \alpha_4 lneyf_{t-1} + \mu_t \quad (12)$$

$$\Delta lneyf_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_{1i} \Delta lneyf_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{2i} \Delta enf_{t-i} + \beta_3 enf_{t-1} + \beta_4 lneyf_{t-1} + \mu_t \quad (13)$$

μ hata terimini, Δ birinci derece fark operatörünü simgelemektedir. Çalışmada kurulan modelde sınır testi uygulanması için ilk olarak gecikme uzunluğu belirlenirken; AIC (Akaike), BIC (Bayes) ile HQ (HannanQuinn) bilgi kriterleri incelenmiş ve en düşük değeri içeren model tercih edilmiştir. Bilgi kriterlerince elde edilen en uygun gecikme uzunluğuna sahip modelin ARDL (2,0) olduğu şekil 4'te (AIC görünümünde) görülmektedir.

Şekil 4. ARDL Modeli İçin Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

ARDL sınır testi yönteminde, gecikme uzunluğunun belirlenmesinin ardından seriler arasında eşbütünlüşme ilişkisinin varlığını tespit etmek için F istatistikleri kullanılır. Bu istatistikler, Pesaran vd. (2001) tarafından belirlenen alt ve üst kritik değerlere göre hesaplanmaktadır. Analiz sonucunda elde edilen F istatistiği, alt kritik değerden küçükse seriler arasında eşbütünlüşme ilişkisinin olmadığına işaret etmektedir. Eğer F istatistiği üst kritik değerden büyükse bu durumda seriler arasında eşbütünlüşme ilişkisi olduğu söylenebilmektedir. ARDL (2,0) modeli tahmin sonuçları tablo 4'te gösterilmiştir:

Tablo 4. ARDL (2,0) Modeli Tahmin Sonuçları

k	F-İst.	%99 Alt Sınır - %99 Üst Sınır	
1	9.726281***	I(0)	
		%10	2.44
		%5	3.15
		I(1)	
		%1	6.02
Uzun Dönem	Katsayı	t-istatistik [olasılık]	
Δ LNEYF	-2.126527	-0.165500 (0.8696)	
Hata Düzeltme Modeli			
Δ (DENF(-1))	0.294672	1.726968 (0.0941)	
ECM	-0.902970***	-4.481078 (0.0001)	
Diagnostic testler (uzun dönem)			İstatistik (olasılık)
Otokorelasyon-Breusch-Godfrey LM testi			3.070334 (0.0617)
Değişen Varyans			0.206468 (0.0617)
Normallik-J-B			9.419742 (0.90006)
Ramsey Reset Testi			0.507225 (0.6157)
Cusum			istikrarlı
Cusum Q			İstikrarlı

Not: Maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak alınmış ve optimal gecikme uzunlukları, Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir. *, **, *** sırasıyla %10 %5 ve %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 4 incelendiğinde bulunan F istatistiği değeri alt ve üst kritik sınır değerleri ile karşılaştırılmıştır. F-istatistik değeri %1 anlam seviyesinde üst sınır değerinden büyük olduğu için seriler arasında eşbütünlüşmenin varlığı tespit edilmiş olmaktadır. Analize ait tanısal test sonuçları; modelin otokorelasyon ve değişen varyans sorununa sahip olmadığını, normal dağılım özelliği taşıdığını ve model kurma hatasına dair bir iz olmadığını işaret etmektedir.

Kısa dönem açısından değerlendirildiğinde, ECM (hata düzeltme katsayısı) terimi uzun dönemdeki denge haline ne kadar hızlı geri döneceğini göstermektedir. Hata düzeltme katsayısının beklenildiği gibi negatif ve anlamlı bir olasılık değeri taşıdığı tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle kısa dönemde meydana gelecek sapmaların %90'ının bir sonraki dönemde düzeltilerek uzun dönem dengesine oldukça hızlı bir şekilde tekrar ulaşacağı tespit edilmiştir. Enflasyonda kısa dönemde gerçekleşecek %1'lik bir değişim, BES yatırım fonlarını yaklaşık %0.3'lük bir oranda arttırmaktadır. Uzun dönem ilişkisinde ise istatistiki olarak anlamlı bir sonuç çıkmasa da eşbütünleşme tespiti ve katsayıların pozitif olması sebebiyle değişkenlerin birbiri üzerindeki etkilerinin pozitif olacağı görülmektedir.

4.2.3. Granger Nedensellik Analizi

Eşbütünleşme araştırması, analize konu değişkenlerin birbirleri ile olan uzun dönemli etkileşimlerini ortaya çıkarmada etkili olmasına rağmen, değişkenler arasındaki nedenselliğin yönü konusunda net bilgiler sunmamaktadır (Lebe, 2016, s. 188). İki değişken arasındaki ilişkiyi anlamak için, korelasyon ve regresyon analizleri kullanılabilir. Ancak regresyon analizi sonucunda ortaya çıkan anlamlı modele dayanarak, açıklayıcı değişkenin bağımlı değişkenin nedeni olduğunu kesin olarak söylemek mümkün değildir. Bunun nedeni, bir değişkenin diğerinin nedeni olabilmesi için, geçmiş zamanlarda meydana gelen değişikliklerin diğer değişkeni etkilemesi gerektiğidir (Gujarati, 1999, ss. 620-624). Granger (1969), bu sorunu çözmek için, iki değişken arasındaki zamansal etkileşimi belirleyerek öncelik-ardıllık ilişkisini açıklamaya çalışmıştır. Aranacak nedensellik ilişkisinin yön tespitinde kullanılacak denklem (14) numaralı eşitlikte verilmiştir:

$$Y_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_i X_{t-i} + \varepsilon_{1t} \quad (14)$$

$$X_t = \sum_{i=1}^n \gamma_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^n \delta_i Y_{t-i} + \varepsilon_{2t} \quad (15)$$

$Y_t = Y$ değişkeninin t dönemindeki değeri,

$X_t = X$ değişkeninin t dönemindeki değeri,

$\alpha_i = Y$ değişkeninin i dönem öncesindeki değerine duyarlılığı,

$\beta_i = X$ değişkeninin i dönem öncesindeki Y değerine duyarlılığı,

$\gamma_i = X$ değişkeninin i dönem öncesindeki değerine duyarlılığı,

$\delta_i = Y$ değişkeninin i dönem öncesindeki X değerine duyarlılığı,

$N =$ Gecikme sayısı.

Modeldeki hata terimlerinin ilişkisiz oldukları ve white noise (beyaz gürültü) sergiledikleri varsayılmaktadır. Çalışmada kullanılan Granger nedensellik modeli ve modele ait Granger Nedensellik testi sonuçları tablo 5'te verilmiştir:

$$\Delta \text{enf}_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^n \alpha_{1i} \Delta \text{enf}_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{2i} \Delta \text{lneyf}_{t-i} + \text{ECM}_{t-1} + \mu_t \quad (16)$$

$$\Delta \text{lneyf}_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_{1i} \Delta \text{lneyf}_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{2i} \Delta \text{enf}_{t-i} + \text{ECM}_{t-1} + \mu_t \quad (17)$$

ECM_{t-1} uzun dönem denge ilişkisi sonucu ulaşılan gecikmeli hata düzeltme terimini temsil etmektedir.

Tablo 5. Granger Nedenselliği Sonuçları

Gecikme sayısı=1	F İstatistik	Olasılık	Değerlendirme
$\Delta \text{lneyf} \Rightarrow \Delta \text{enf}$	3.10932	0.0874	H_0 reddedilmez
$\Delta \text{enf} \Rightarrow \Delta \text{lneyf}$	1.25303	0.2713	H_0 reddedilir

- H_0 : Granger nedeni değildir; H_1 : Granger nedenidir.
- Lneyf ve enf birinci farkta durağan olması sebebiyle Δ notasyonu gösterilmiştir.
- Gözlem sayısı 35

Tablo 5'te yer alan Granger Nedensellik sonuçlarına göre modelimizde yer alan enflasyon artışının, yatırıma ayrılan BES fonları artışının nedeni olmadığı şeklindeki sıfır hipotezi reddedilmektedir. Buradan hareketle analiz sonuçlarına göre enflasyondan yatırıma ayrılan BES fonlarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin var olduğu ortaya çıkmaktadır. Kısaca; enflasyon, BES fonlarının Granger nedeni iken, BES fonları enflasyonun Granger nedeni değildir ve ilişki tek yönlü olacak şekilde enflasyondan BES yatırıma ayrılan fon tutarlarına doğru gerçekleşmektedir ($\Delta \text{enf} \Rightarrow \Delta \text{lneyf}$).

5. Sonuç

Bireylerin kendini güvende hissetme güdüsü insanlık tarihi kadar eskidir. Toplumlar bu ihtiyaçlarını gidermek için tarihin farklı dönemlerinde farklı aksiyonlar almışlardır. Sosyal güvenlik kavramı bu güdüyü beslemek amacıyla, toplumları çeşitli risklere karşı korumak ve geleceğini güvence altına almak adına geliştirilen ağdaş insanın en önemli dayanak noktalarından biridir. Sosyal güvenlik bir sistem olarak; toplumun tüm bireylerini tehdit, kaza ve tehlikelerden korumakla birlikte, kaza veya tehlike durumunda vatandaşların refah düzeylerinin ve yaşam standartlarının etkilenmeyeceği şekilde güvenliği sağlamayı amaç edinmektedir. Ancak toplumların geçirdiği sosyal evreler itibariyle çalışma yaşamında gerçekleşen değişimler başta olmak üzere yaşam sürelerinin uzaması, nüfustaki artış, maliyet kalemlerindeki güncel hayat standartlarına bağlı değişimler vb. etkenler sosyal güvenlik sisteminin yükünü arttırmış ve hantallaştırmıştır. Bu sebeple artık klasik sosyal güvenlik sistemi ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu gibi zorluklar karşısında toplumlar/sistemler hem sosyal güvenlik sistemindeki yükü azaltmak için hem de ekonomide iktisadi büyüme gereksinimlerinden olan uzun vadeli fon açığını karşılamak adına çeşitli reformlar gerçekleştirmişlerdir.

Bu reformlardan en önemlisi Bireysel Emeklilik Sistemi (BES)'tir. Türkiye'de 2003 yılından bu yana uygulanan bireysel emeklilik sistemi, yalnızca bir sosyal güvenlik hizmeti değil, aynı zamanda ülkenin tasarruf açığını kapatmak ve ekonomik sorunları ozmek için kalkınma planlarının temel finansman kaynaklarından biri olarak değerlendirilmektedir. BES'in uzun vadeli yapısı, milli para değerinin azalmasına neden olan enflasyon gibi faktörlerle olan ilişkisini ise amaı itibariyle daha önemli hale getirmektedir. Bu nedenle çalışmada, verilerin ulaşılabilirliği göz önünde tutularak 2018:01-2020:12 dönemi dikkate alınmış ve yatırıma ayrılan BES fonları ile enflasyon ilişkisinin uzun-kısa dönemli etkileşimi ve aralarında nedensellik bağının olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır.

Çalışmada elde edilen Granger nedensellik sonucu; Karataş ve Dalkili (2022)'in çalışmalarında elde ettikleri çift yönlü nedensellik ilişkisinin aksine enflasyondan yatırıma ayrılan BES fonlarına doğru olacak şekilde nedensellik ilişkisinin tek yönlü olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu tek yönlü Granger nedenselliğin teorik açıklamasının ise enflasyonist ekonomilerde sıkça karşılaşılan ve enflasyonun olumsuz sonuçlarından biri olan para yanılması/aldanması (money illusion) olduğu düşünülmektedir. McAuley (2013) para yanılmasını, bireylerin nominal gelirlerindeki artışa odaklanarak reel alım gücünün düştüğünü tam olarak fark etmedikleri bir durum olarak betimlemektedir. Para aldanması enflasyonist dönemlerde iktisadi ekoller tarafından da dikkatle takip edilen konulardan biridir. Örneğin Keynesyen yaklaşımda, işsizliğin ozmlenmesinde para aldanması önemli bir bileşen olarak kabul edilmektedir (McAuley, 2013, s. 3). Milton Friedman'a göre ise para politikası, kısa dönemde işçilerde para aldanmasına sebebiyet vererek istihdam, üretim ve milli geliri arttırmak için kullanılabilir. Ancak bu politikalar, enflasyon beklentilerinin artması diğer ifade ile para aldanmasından uyanan bireyler nedeniyle parasal ücret talebinin yükselmesine, işletmelerin üretim hacimlerini kısıtlamalarına, istihdamı azaltmalarına ve ekonominin uzun dönemde Phillips eğrisi üzerindeki geçmiş denge seviyesine yönelmesine yol açacağı şeklinde yorumlanmaktadır (Bocutoğlu, 2012, s. 7).

Para yanılması/aldanması (money illusion) kavramının, nedensellik testi sonucu üzerindeki teorik katkısını açıklayan temel argüman çalışmada yer verilmiş diğer bir metod olan ARDL testidir. ARDL testi sonucunda kısa dönem katsayılarında yakalanan istatistiksel anlamlılığın uzun dönem katsayılarında yakalanamamasına rağmen değerkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi istatistiki olarak tespit edilmiştir. ARDL testi neticesinde ulaşılan sonuç; enflasyonda gerçekleşecek %1'lik artışın, yatırıma yönlendirilen BES fonlarını %0.3 arttıracadı anlamı taşımaktadır. Bu da bireylerin enflasyonist ekonomilerde tasarruflarını BES'e katılım ile koruyacakları inancının yerleşmiş olduğunu göstermektedir. Analiz sonucu elde edilen diğer bir sonuç ise; hata düzeltme katsayısının negatif ve istatistiki olarak anlamlı bulunmasına ithafen, kısa dönemde meydana gelecek sapmalardaki % 90'a varan kısmın bir sonraki dönemde düzeltilerek uzun dönem dengesine oldukça hızlı bir şekilde tekrar ulaşacağının tespitidir. Değerkenler arası ilişkinin uzun dönem eksenli yorumunda istatistiki olarak anlamlı sayılara ulaşılamasa da, sayıların pozitif olması değerkenlerin birbirleri üzerindeki etkilerinin eşanlı ve olumlu yönde olacağı kanısını bırakmaktadır. Ampirik bulgular neticesinde getirilen para aldanması ve BES arasındaki yakın ilişki yorumu; enflasyon kavramını temel amaçlarından biri haline getiren para politikası tercihleri etkisinin sosyal güvenlik sistemine kadar uzanan etki alanının ne derece geniş olduğunu göstermektedir. Bu haliyle politika yapıcılar ekonomi politikalarında tercih ve karar mekanizmalarının işletilmesinde sosyal güvenlik ve sosyal politika çıktılarını da karar mekanizmalarına dâhil etmeleri gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

Apak, S., & Taşciyan, K. H. (2010). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2), 121-129.

Attanasio, O. P., & DeLeire, T. (2002). The Effect of Individual Retirement Accounts on Household Consumption and National Saving. *The Economic Journal*, 112(481), 504-538. doi: 10.1111/1468-0297.00728

- Bayar, Y., & Kılıç, M. (2014). Küresel Finansal Krizin Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Etkileri. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3(2), 246-264.
- Bayraktutan, Y., & Şahin, M. (t.y.). Bireysel Emeklilik Sektörünün Gelişimi ve Bilgi-Bilişim Teknolojilerinin Kullanımı. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 2(2), 96-109.
- Bocutoğlu, E. (2012). Krizin Makro İktisadından Makro İktisadın Krizine: Eleştirel Bir Değerlendirme (Working Paper Sy 2012/106). Discussion Paper. Geliş tarihi gönderen Discussion Paper website: <https://www.econstor.eu/handle/10419/81689>
- Bosworth, B. (1992). Tax policy and private saving in the 1980s: The United States experience. İçinde D. E. Fair & C. De Boissieu (Ed.), Fiscal Policy, Taxation and the Financial System in an Increasingly Integrated Europe (ss. 47-67). Dordrecht: Springer Netherlands. doi: 10.1007/978-94-011-2628-1_5
- Budak, S. (2021). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi İle BİST Tüm Endeksi Arasındaki İlişki: Bootstrap Rolling Window Yaklaşımı. EKEV Akademi Dergisi, (86), 513-526.
- Çömlekçi, İ., & Gökmen, O. (2017). Bireysel Emeklilik Sistemine Katılmada Etkili Olan Faktörler: Tr42 Bölgesinde Bir Araştırma. Journal of International Social Research, 10(49), 579-588.
- Emeklilik Gözetim Merkezi. (2023). Emeklilik Gözetim Merkezi İstatistik ve Raporlar. Geliş tarihi 26 Mart 2023, gönderen <https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/istatistikler/>
- Enders, W., & Granger, C. W. J. (1998). Unit-Root Tests and Asymmetric Adjustment With an Example Using the Term Structure of Interest Rates. Journal of Business & Economic Statistics, 16(3), 304-311. doi: 10.1080/07350015.1998.10524769
- Engen, E. M., Gale, W. G., Scholz, J. K., Bernheim, B. D., & Slemrod, J. (1994). Do Saving Incentives Work? Brookings Papers on Economic Activity, 1994(1), 85-180. doi: 10.2307/2534631
- Eren, O., & Genç İleri, Ş. (2015). Government Subsidized Individual Retirement System [Working Paper]. Research and Monetary Policy Department, Central Bank of the Republic of Turkey. Geliş tarihi gönderen Research and Monetary Policy Department, Central Bank of the Republic of Turkey website: <https://econpapers.repec.org/paper/tcbwpaper/1520.htm>
- Granger, C. W. J. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods. Econometrica, 37(3), 424-438. JSTOR. doi: 10.2307/1912791
- Gujarati, D. N. (1999). Temel Ekonometri (Çev. Ümit Şenesen, Gülay G. Şenesen). Literatür Yayıncılık.
- Gunay, G., & Güneş, H. (2015). Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye Değerlendirmesi. TSA, 19(3), 245-266.
- Hu, Y.-W., & Stewart, F. (2009). Pension Coverage and Informal Sector Workers: International Experiences (ss. 1-23). Paris: OECD Working Papers on Insurance and Private Pensions. doi: 10.1787/227432837078
- İmrohoroğlu, A., İmrohoroğlu, S., & Joines, D. H. (1998). The Effect of Tax-Favored Retirement Accounts on Capital Accumulation. The American Economic Review, 88(4), 749-768.
- İslamoğlu, M., Aziz, H., & Konak, A. (2020). Türkiye ve G7 Ülkelerinde Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamaları. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(3), 557-570. doi: 10.29106/fesa.758168
- İşseveroğlu, G., & Hatunoğlu, Z. (2012). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Dinamiklere Etkisi Kapsamında Swot Analizi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (56), 155-174.
- Karataş, M., & Dalkılıç, N. (2022). Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Fon Yapılarının Enflasyon İle Nedensellik İlişkisi. Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi, 2(1), 168-180.
- Küçükıralı, Z., & Aydın, Ü. (2022). Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Etkinliği. Verimlilik Dergisi, (2), 289-304. doi: 10.51551/verimlilik.940655
- Lebe, F. (2016). Çevresel Kuznets eğrisi hipotezi: Türkiye için eşbütünleşme ve nedensellik analizi. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 17(2), 177-194.
- McAuley, I. (2013). Behavioural economics and public policy: Some insights. International Journal of Behavioural Accounting and Finance, 4(1), 18-31.
- McCarthy, J., & Pham, H. N. (2007, Temmuz 19). The Impact of Individual Retirement Accounts on Savings [SSRN Scholarly Paper]. Rochester, NY. Geliş tarihi gönderen <https://papers.ssrn.com/abstract=1001447>
- Meral, H., & Arıcan, E. (2020). Bireysel Emeklilik Sisteminde Otomatik Katılım: Türkiye İçin Bir Uygulama. Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 12(22), 190-212. doi: 10.14784/marufacd.688280

- Modigliani, F., Ceprini, M., & Muralidhar, A. S. (1999). A Solution for the Social Security Crisis from an MIT Team. Sloan Working paper, (November).
- Narayan, P. K., & Narayan, S. (2006). Savings behaviour in Fiji: An empirical assessment using the ARDL approach to cointegration. *International Journal of Social Economics*, 33(7), 468-480. doi: 10.1108/03068290610673243
- Özer, A. C., & Gürel, H. (2014). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi Bilgi Düzeyi Ve BES’e Katılımda Devlet Katkısının Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(27), 159-166.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of applied econometrics*, 16(3), 289-326.
- Phillips, P. C., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346.
- Polat, A., & Kekeç, H. M. (2017). Bireysel Emeklilik Sisteminin Türk Vergi Sistemi Açısından Analizi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (Special), 175-191.
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2023). Bireysel Emeklilik Sistemini Tanıtıcı Bilgiler. Geliş tarihi 25 Mart 2023, gönderen <https://spk.gov.tr> website: <https://spk.gov.tr/kurumlar/fonlar/emeklilik-yatirim-fonlari/bireysel-emeklilik-sistemini-tanitici-bilgiler>
- Seyfullahoğulları, A., & Demirhan, B. (2016). Bireysel Emeklilik Sistemine Katkıları Açısından Vergi Avantajı ile Devlet Katkısının Karşılaştırılması. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (9), 0-0.
- Turgut, M. (2021). Devlet Destekli Bireysel Emeklilik Sistemi Ve Makro Düzeyde Ekonomik Yansımaları. *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 76-97. doi: 10.52736/ubeyad.935840
- Venti, S. F., & Wise, D. A. (1992). Government Policy and Personal Retirement Saving. *Tax Policy and the Economy*, 6, 1-41. doi: 10.1086/tpe.6.20061808
- Yalçın, C., & Özel, Ö. (2013). Yurtiçi tasarruflar ve bireysel emeklilik sistemi: Türkiye’deki uygulamaya ilişkin bir değerlendirme. *İktisat İşletme ve Finans*, 28(327), 31-66. doi: 10.3848/iif.2013.327.3687